

УДК: 37.091.12

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Олександр Проніков

*Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка,
вул. Г. Полуботка, 53, Чернігів, Україна, 14003*

Проаналізовано актуальні питання університетської освіти України в умовах глобалізації, її тенденції та інновації. Розглянуто тенденції та шляхи розвитку вищої освіти в Україні. Визначено тенденції сучасного розвитку світового освітнього процесу.

Одним із проявів глобалізації є стандартизація вищої освіти як орієнтованість на результат, що відповідає загальним стандартам для більшості країн світу. Це свідчить про формування єдиного освітнього простору.

Доведено, що інноваційні процеси розвиваються на різних рівнях системи вищої педагогічної освіти і стосуються багатьох компонентів освітнього процесу. Проаналізовано сутність й особливості розвитку інноваційних процесів у педагогічних університетах. З'ясовано, що в інноваційній діяльності беруть участь як викладачі, так і студенти. Вони є учасниками єдиної колективної системи отримання, накопичення і використання нових знань, а також застосування сучасних інноваційних технологій. Така система докорінно змінює відносини “викладач – студент”, перетворюючи їх у партнерів, які відповідають за результати своєї праці.

Використання сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі магістратури ВНЗ України сприятиме формуванню у студентів креативно-євристичного мислення, покращенню рівня їхньої професійної підготовки.

Ключові слова: університет, глобалізація, трансформація вищої освіти, тенденції, інноваційні технології навчання.

Реформування системи вищої освіти в умовах глобалізації ставить нові вимоги до підготовки студентів в університетах України в ХХІ ст. Університетська освіта має бути різноманітною, нести гуманістичні цінності, використовувати нові технології навчання, бути всеохоплюючою та інформатизаційною, забезпечувати саморозвиток особистості. Однією з умов виконання цих завдань є використання накопиченого світового та вітчизняного досвіду.

Наша мета – проаналізувати розвиток університетської освіти України в умовах глобалізації, виявити тенденції та інновації університетської освіти України.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі питання університетської освіти, її розвитку в умовах глобалізації активно

досліджують у декількох напрямках: філософському, історико-педагогічному та менеджменту вищої освіти (В. Г. Кремень [3], М. Євтух [1], Н. Терентьєва [1], Ф. Альтбах [10]); економісти, які вивчають проблеми якості та зростання ефективності міжнародної освіти (В. Кирван [10], Д. Салми [7]; учені, що спеціалізуються на аналізі моделей університетів (Б. Кларк [12; 13], колектив інституту США і Канади під керівництвом Б. В. Супян [2]). У дослідженнях вчені проаналізували нові особливості, напрями і форми глобалізації вищої освіти. З'ясували, що формуються світові університети, альянси і консорціуми глобальних університетів, визначають нові тенденції рейтингової оцінки якості результатів їхньої діяльності. Ці процеси мають безпосередній вплив на вітчизняні університети і, зокрема, педагогічні.

На початку ХХІ ст. активізувався процес глобалізації, що суттєво впливає на розвиток університетської освіти України. Він відбувається під тиском посилення попиту на фахівців з економічних знань, втрати країнами Західної Європи освітньої переваги, зростання конкуренції з боку азіатських економік.

Інтернет створив сприятливі умови для глобалізації, тісну інтеграцію і конвергенцію. Він вперше в історії дав змогу існування єдиного світового співтовариства. Вища освіта, яка долає національні кордони, є центральною рушійною силою цього процесу.

Глобальні зв'язки, потоки людей, ідей та знання трансформують світову університетську освіту. На підставі аналізу наукових та історико-педагогічних джерел визначимо три взаємопов'язані чинники, які засвідчують необхідність суттєвих змін у цьому процесі:

1. *Створення мереж (net working)*. Лідери зі зростання інтенсивності таких зв'язків – університети. Щорічні рейтинги Webometrics показують темп зростання їхньої роботи в інтернеті. Кожен дослідницький університет є головним користувачем мережевих комунікацій передачі складних і великих за обсягом даних для співпраці в режимі реального часу. Глобальний лідер – Гарвардський університет (Harvard University). За ним – Массачусетський технологічний інститут (Massachusetts Institute of Technology), який через свою систему інтернет-трафіка здійснює розвивальний проект відритих курсів навчання (Open Course Wareproject).

2. *Зростання ролі знань*. Знання і дослідження лягли в основу економік і культур окремих націй. Уряди багатьох країн тривалий час активно використовували потенціал науки і технологій для зміцнення національної конкурентоспроможності. Упродовж останнього десятиліття це доповнилося вірою в силу державної політики, що підтримує і стимулює творчу ініціативу у прикладних та фундаментальних дослідженнях.

У країнах Азії відбувається пришвидшене “вирощування креативної культури”. Для цього використовують різні методи, зокрема, пришвидшення

процедур видачі в'їзних віз для іноземних дослідників, будівництво міських технопарків та інших формувань, в яких інноватори в галузі мистецтва, громадських і технічних наук могли б об'єднатися для взаємного використання креативних ідей.

3. *Зростаючий доступ до освіти.* Значне зростання участі населення у вищій освіті в більшості країн пояснюють їхньою модернізацією і зростанням середнього класу. За даними ЮНЕСКО темп зростання кількості студентів щорічно в 1991–2004 рр. становив: у країнах Східної Азії та Тихоокеанського регіону понад 8%, в Африці – 7%, у Центральній Європі та Латинській Америці – 5%. Створення глобальних мереж, їхня дослідницька міць підвищують актуальність вищої освіти. Водночас конвергенція цих тенденцій, а також становлення Глобальних дослідницьких університетів (Global Research University) сприяли формуванню значних суперечностей у процесі глобалізації [7].

Сама реальність життя зумовлює осмислення глибину змін, що відбуваються, і максимально адекватно оцінити їхнє значення для подальшого розвитку суспільства та людини, зміст університетської освіти в Україні.

Змінились не лише умови життя, а й загалом соціальний простір існування і функціонування людини. Тому система вищої освіти України повинна орієнтуватись на світовий досвід та практику.

Сьогодні триває інтенсивний пошук нової моделі освіти, яка була б зорієнтована на задоволення потреб майбутніх поколінь всього людства. Модель вищої освіти сьогодні тісно пов'язана з глобальною стратегією сталого розвитку, до якої людство повинно перейти у XXI ст.

На підставі цього визначимо тенденції сучасного розвитку світової університетської освіти:

1. Глобалізація – це інтеграція і конвергенція університетської освіти, на основі якої створено єдине світове освітнє співтовариство.

2. Вища освіта є центральною рушійною силою формування світових університетів (альянси і консорціуми).

3. Стандартизація як орієнтованість на результат, що відповідає сучасним потребам університетської освіти.

4. Освітня мобільність, яка набула масового характеру; застосування у сфері освіти франчайзингу (практика, відповідно до якої освітня установа надає іншим, у тім числі закордонним навчальним закладам, ліцензії на свої освітні програми); введення міжнародних кваліфікаційних вимог, що забезпечують конвертованість документів про освіту; значне поширення технологій дистанційного навчання.

5. Визначення міжнародного рейтингу університетів, формування глобальних зв'язків і мереж, поширення наукової кооперації вчених.

Тенденції сучасного розвитку університетської освіти свідчать про створення єдиного освітнього простору. Тому використання у вітчизняних університетах світового досвіду в поєднанні з накопиченим власним, зокрема, застосуванням інноваційних технологій, дасть змогу значно підвищити якість знань наших студентів та рейтинги вищих навчальних закладів України у світі.

Одним із багатьох прикладів використання світового досвіду університетської освіти у вітчизняній практиці є застосування інноваційних технологій у вигляді опорних схем. В інноваційній діяльності беруть участь усі учасники цього процесу. Вони є учасниками єдиної колективної системи отримання, накопичення і використання нових знань, а також застосування сучасних інноваційних технологій. Така система докорінно змінює відносини “викладач – студент”, перетворюючи їх у партнерів, які відповідають за результати своєї праці.

Розглянемо такий досвід на прикладі теми “Дидактичні основи педагогічного процесу у вищій школі” дисципліни “Педагогіка та психологія вищої школи”, яку вивчають студенти магістратури факультету фізичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Вид навчання – це методична система, якій властива єдність цілей, змісту, внутрішніх механізмів, методів і засобів конкретного способу навчання, вид навчання.

Види навчальних програм: лінійна, розгалужена, змішана, адаптивна (що сама пристосовується до рівня навченості і можливостей студента).

Технологізація процесу навчання – пошук дидактичних підходів, які могли б перетворити навчання у виробничий процес з гарантованим результатом.

Педагогічна технологія	- послідовний і безперервний рух взаємозалежних компонентів, етапів, станів педагогічного процесу і дій його учасників.
Технологія навчання	- спосіб реалізації змісту навчання, передбаченого навчальними програмами, який репрезентує систему форм, методів і засобів навчання, що забезпечує найефективніше досягнення поставлених цілей.
Структура технології навчання	<ul style="list-style-type: none"> • цілі навчання; • зміст навчання; • засіб взаємодії (засіб викладання, мотивації), організація навчального процесу; • студент, викладач; • результат діяльності, у тім числі рівень професійної підготовки.

Активізація навчання – діяльність викладача, спрямована на розроблення і використання такого змісту, методів, засобів, форм навчання, що сприяють підвищенню інтересу, самостійності, творчій активності студентів у засвоєнні знань, формуванні умінь, навичок, розвитку здібностей прогнозувати виробничу ситуацію і приймати рішення.

Активні методи навчання – способи інтенсивного розвитку пізнавальних мотивів, інтересу, творчості студентів.

Ділова гра – форма створення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання таких систем відносин, які характерні для цієї діяльності.

Структурна схема ділової гри

Методичне забезпечення	Ігрова модель				Технічне забезпечення
	Цілі ігрові	Комплект ролей і функцій гравців	Сценарій гри	Правила гри	
	Цілі педагогічні	Предмет гри	Графічна модель взаємодії учасників гри	Система оцінювання	
Імітаційна модель					

Модуль	- логічно завершена частина навчального матеріалу, що супроводжується обов'язковим контролем знань і вмінь студентів.
---------------	---

Містить:

- навчальну мету;
- довідкові й ілюстративні матеріали (студент їх одержує перед вивченням модуля), а також список літератури;
- методичний посібник з досягнення мети;
- практичні завдання (заняття) з формування умінь;
- контрольні заходи, що строго відповідають мети модуля.

Рейтинг – оцінна шкала, комплексний показник успішності.

Рейтинговий контроль	- бали, які безперервно набирають студенти в період навчання і на етапах проміжного, підсумкового контролю.
<ul style="list-style-type: none"> - поточний контроль – близько 35% рейтингу, - проміжний контроль – близько 20% рейтингу, - оцінювання практичних завдань і курсових робіт – близько 25%, - підсумковий – близько 20% 	

Організація модульно-рейтингового навчання:	
<ul style="list-style-type: none"> - визначити число і наповнюваність модулів, - визначити співвідношення теоретичної і практичної частин у модулі, - визначити черговість, зміст і форми різних видів контролю, - розробити графік виконання завдань, - видати перед початком вивчення курсу студентам інструкцію з рейтингового контролю. 	
Групове навчання	Характеризується спільною роботою групи студентів під час виконання завдання
<ol style="list-style-type: none"> 1) навчання в парах; студенти – партнери з навчальної діяльності; 2) навчання в малих групах (4–6 осіб); виконання групового завдання: <ul style="list-style-type: none"> - спільними зусиллями; - виконання кожним індивідуального завдання, що є частиною спільного; 3) навчання в укрупнених групах (понад 6 студентів), у ході якого всі члени групи (кожен індивідуально або всі спільно) виконують одне спільне завдання. 	
Інформаційні технології навчання (ІТН)	<ul style="list-style-type: none"> - стратегічний ресурс в освіті (ЮНЕСКО, 1996); - педагогічна технологія, у якій під час роботи з інформацією використовують спеціальні засоби – програмовані й ТСО (у тім числі комп'ютери, аудіо-, відео-, телекомунікативні мережі) для навчальної діяльності.
Програмно-методичні комплекси (ПМК)	<ul style="list-style-type: none"> - підтримки лекційного курсу; - моделювання процесу або явищ; - моделювання функціонування технічної системи (навчання її використанню і/або керуванню); - тестові і контролюючі ПМК; - електронний підручник; - збірники і генератори задач; - довідкові й інформаційні системи; - ігрові навчальні програми; - інтегровані навчальні системи; - експертні інтегровані ПМК

Дистанційна освіта (ДО) – комплекс освітніх послуг, які надають у країні, та за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, яке ґрунтується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок).

Технологія дистанційного навчання	сукупність методів, форм, засобів взаємодії з тим, кого навчають, у процесі самостійного (але контрольованого викладачем) засвоєння ним ЗУН
Принципи: - гнучкість, - адаптивність, - модульність, - економічна ефективність, - орієнтація на споживача, - опора на передові інформаційні технології	Етапи побудови навчального процесу: 1. Визначення цілей і завдань: - вимоги до набору ЗУН, - вимоги до якості підготовки, - тимчасові обмеження, - вимоги до контингенту тих, кого навчають. 2. Оцінка використання курсів ДО і їхня частка в навчальному процесі: - розробка програми підготовки, - виділення розділів для ДО. 3. Вибір (розробка) базових курсів ДО: - визначення переліку курсів, - розробка вимог до курсів ДО. 4. Адаптація курсів ДО цілям і структурі підготовки: - розробка змісту курсів, - складання розкладу. 5. Реалізація технології ДО: - оцінка результатів навчання, - рекомендації із застосування курсів ДО.
Моделі організації дистанційного навчання	
1. Консультаційне навчання	Регулярне відвідування студентом консультаційного пункту: - студенти повинні мати час і матеріальні можливості для відвідування консультаційного пункту; - наявність у центрі тьюторів; - формування групи студентів; - мотивація навчання.
2. Модель листування (кореспонденції)	Обмін між викладачем і студентом навчальними матеріалами, домашніми завданнями і результатами без особистого контакту (синхронний та асинхронний варіанти): - надійна система зв'язку; - наявність викладачів, здатних швидко дати кваліфіковану оцінку роботи студента; - час обороту матеріалів – не менш 2-х тижнів.
3. Регульованого самонавчання	Велика самостійність студента у виборі часу, дати початку навчання й іспиту, місця навчання: - навчання відбувається за допомогою завдання,

	<p>питань і структурованого матеріалу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - якість засвоєння матеріалу контролює студент за допомогою питань з відповідями.
4. “Кейс”технологія	<p>Після вступних іспитів студент одержує набір (кейс, комплект) навчальних матеріалів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зазвичай формують групу студентів (але можливо індивідуальне навчання); - на установчому занятті тьютор пояснює, як працювати з комплектом навчальних матеріалів; - відбувається консультування і перевірка тестів, завдань з СРС; - завершується навчання узагальнюючим заняттям та іспитом.
5.Радіотелевізійне навчання	<p>Використання для доставки інформації телебачення, радіо:</p> <ul style="list-style-type: none"> - лекційне навчання на радіо, телебаченні, - самопідготовка за програмою; - консультації за курсом; - написання контрольних, дипломних робіт; - оцінка письмових робіт і тестування; - підсумковий контроль.
6. Мережеве навчання	<p>Використання мережі Інтернет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інформація про навчальний заклад, спеціальності; - відправлення абітурієнтом документів в електронному вигляді, оплата навчання; - студент одержує пароль для доступу до навчальної інформації і прізвище тьютора для консультацій і здачі тестів; - спілкування з тьютором – через електронну пошту і т.п.; - іспити (для видачі сертифіката) відбуваються в очній формі або за допомогою телекомунікацій.

Наведений приклад використання опорних схем, аналіз результатів успішності студентів за підсумками поточного контролю та державних іспитів початку XXI ст. підтверджує думку вчених, з якою ми теж погоджуємося про те, що застосування інноваційних технологій є необхідною умовою формування евристично-креативного мислення майбутніх фахівців та свідчить про конкурентоспроможність університетів на ринку праці [5; 6].

Виконане дослідження дало підстави визначити тенденції сучасного розвитку університетської освіти. З’ясовано, що процеси глобалізації мають безпосередній вплив на розвиток вищої освіти України. Доведено, що інноваційні процеси розвиваються на різних рівнях системи вищої педагогічної освіти і стосуються багатьох компонентів освітнього процесу.

Використання сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі сприятиме формуванню у студентів креативно-евристичного мислення, поліпшенню якості їхньої підготовки. Питання розвитку та змісту університетської освіти в Україні потребують подальших наукових розвідок.

1. Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи: монограф. ; редкол.: Євтух М. Б., Горяна Л. Г., Терентьева Н. О. – Київ: Інтерсервіс. 2015. – 420 с.
2. Исследовательские университеты в США : механизм интеграции науки и образования / Под ред. В. Б. Суляна. – Москва, 2009. – 258 с.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – Київ: Грамота, 2003. – 216 с.
4. Навроцький О. І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства : Монографія / О. І. Навроцький. – Харків : Основа, 2000. – 240 с.
5. Проніков О. К. Використання опорних схем в курсі “Педагогіка” при підготовці магістрів. / О. К. Проніков, Т. Л. Гавриленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка // Вип. № 86. Т. 2. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – № 86. – С. 423–425.
6. Проніков О. К. Використання опорних схем при підготовці магістрів факультету фізичного виховання з курсу “Педагогіка та психологія вищої школи” // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. // Вип. № 64. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2009. – № 64. – С. 195–201.
7. Салми Д. Создание университетов мирового класса. – Москва : Издательство “Весь мир”, 2009. – 132 с.
8. Фролов А. В. Влияние мирового экономического кризиса 2008–2009 гг. на высшее образование и его глобализацию / А. В. Фролов // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2011. – № 3. – С.15–18.
9. Фролов А. В. Глобализация высшего образования: противоречия и новации // Вестник высшей школы. – 2011. – № 8. – С.61–66.
10. De Wit H. Misconceptions about internationalization. April 10, 2011: [URL]<http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20110408181353543>.
11. Kirwan William E. Meeting the Research University of the Future. March 22, 2010: [URL]<http://www.aau.edu/>
12. Altbach Philip G. Why branch campuses may be unsustainable. February 28, 2010: [URL]<http://www.universityworldnews.com>
13. Gershuny G. New Science, Technology, Engineering, and Math Education Committee Launched. March 4, 2011: [URL]<http://www.whitehouse.gov/2011/03/04/>

Стаття: надійшла до редколегії 15.11.2016

доопрацьована 15.03.2017

прийнята до друку 11.04.2017

UNIVERSITY EDUCATION OF UKRAINE: TRENDS AND INNOVATIONS

Oleksandr Pronikov

*Taras Shevchenko National Pedagogical University of Chernihiv,
Hetman Polubotka Str., 53, Chernihiv, Ukraine, UA – 14013*

The article analyzes the current issues of university education in Ukraine in the context of globalization, its trends and innovations. It outlines the tendencies and the trends of the development of higher education in Ukraine. It also defines the tendencies of the development of the modern world educational process.

The study allows to identify the main trends of the modern world educational process: globalization, integration, democratization and humanization. But they do not cover the whole range of education development trends in the world.

One of the characteristics of globalization is the standardization of higher education focused on the results that meet the general standards of the majority countries in the world. It means the formation of a single educational space.

The article proves that the innovation processes develop at different levels of higher pedagogical system of education and affect many components of the educational process. The author has carried out the analysis of nature and features of innovative processes in pedagogical universities. The research has established that both teachers and students are involved at the innovation activities. They are the members of a single collective system of receiving, storing and applying new knowledge and using the innovative technologies. This system fundamentally changes the relationship “teacher – student”, turning them into partners who are responsible for the results of their work.

The usage of innovative technologies in educational process during master courses at the higher educational establishments of Ukraine will contribute to students’ creative and problem-solving thinking, and improve their level of training.

Key words: University, globalization, transformation of higher education, trends, innovative educational technologies.